

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः ॥

पा॒क॒य॒ज्ञं वा अ॒न्वाहि॑ताग्नेः प॒शव॑ उप॑ तिष्ठन्त॒ इडा॒ खलु॑
वै पा॒क॒य॒ज्ञः सैषाऽन्तरा॑ प्रया॒जानू॒या॒जान् यज॑मानस्य लो॒के-
ऽव॑हिता॒ तामा॑हि॒यमा॑णाम॒भि म॑न्त्रयेत् सु॒रूप॑वर्षवर्ण॒ एही॑ति
प॒शवो॑ वा इडा॑ प॒शूने॒वोप॑ ह्वयते य॒ज्ञं वै दे॒वा अ॑दुहन् य॒ज्ञो-
ऽसु॑राः अदुह॑त् तेऽसु॑रा य॒ज्ञदु॑ग्धाः परा॑ऽभवन् यो वै य॒ज्ञस्य॑
दोहं॑ वि॒द्वान् (१)

यज॑तेऽप्य॒न्यं यज॑मानं दुहे॒ सा मे॑ स॒त्याऽऽशी॒रस्य॑
य॒ज्ञस्य॑ भूया॒दित्या॑हैष वै य॒ज्ञस्य॑ दोह॒स्तेनै॑वेनं दुहे॒ प्रत्ता॑
वै गौर्दुहे॒ प्रत्ते॑डा यज॑मानाय दुह ए॒ते वा इडा॑यै स्तना॒
इडोप॑हृतेति वा॒युर्व॒थ्सो य॒र्हि हो॑तेडामुप॒ह्वये॑त् त॒र्हि
यज॑मानो होता॒रमी॑क्षमाणो वा॒युं मन॑सा ध्यायेन् (२)

मा॒त्रे व॒थ्समु॑पाव॑सृजति॒ सर्वे॑ण॒ वै य॒ज्ञेन॑ दे॒वाः सु॑व॒र्गं
लो॒कमा॑यन् पा॒क॒य॒ज्ञेन॑ म॒नुर॑श्चा॒म्य॒थ्सो॑डा म॒नु॑मुपाव॑र्तत॒

तान्दे॒वासुरा व्य॑ह्वयन्त प्र॒तीचीं॑ दे॒वाः परा॑ची॒मसुराः॑ सा
 दे॒वानु॒पाव॑र्तत प॒शवो॑ वै तद्दे॒वान॑वृणत प॒शवो॑ऽसुरा॒नज॑हुर्य
 का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑ परा॑चीं॒ तस्ये॒डा॒मुप॑ह्वयेताप॒शुरे॒व
 भ॑वति॒ यं (३)

का॒मये॑त पशु॒मान्थ॒स्यादि॑ति प्र॒तीचीं॑ तस्ये॒डा॒मुप॑ह्वयेत
 पशु॒माने॒व भ॑वति ब्रह्म॒वादि॒नो वद॑न्ति स त्वा इ॒डा॒मुप॑ह्वयेत
 य इ॒डा॒मुप॑ह्वयाऽऽत्मा॒न॒मिडा॑यामुप॒ह्वये॑तेति सा नः प्रि॒या
 सुप्र॑तू॒र्तिर्म॒घोनी॒त्याहे॒डा॒मेवो॑प॒ह्वयाऽऽत्मा॒न॒मिडा॑यामुप॒ ह्वये॑ते
 व्य॑स्तमि॒व वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यदि॒डा॒ सा॒मि प्रा॒श्नन्ति॑ (४)

सा॒मि मा॑र्जयन्त ए॒तत् प्रति॑ वा अ॒सुरा॑णां य॒ज्ञो
 व्य॑च्छिद्यत ब्रह्म॑णा दे॒वाः सम॑दधुर्बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मं न
 इत्या॑ह ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॒णैव॑ य॒ज्ञः स॒न्दधा॑ति
 विच्छि॑न्नं य॒ज्ञः स॒मिमं॑ द॒धात्वित्या॑ह स॒न्तत्यै॑ वि॒श्वे दे॒वा
 इ॒ह मा॑दयन्ता॒मित्या॑ह स॒न्तत्यै॑व य॒ज्ञं दे॒वेभ्यो॑ऽनु॒ दिश॑ति यां
 वै (५)

य॒ज्ञे दक्षि॑णां ददा॑ति ता॒मस्य॑ प॒शवो॑ऽनु सङ्का॑मन्ति स ए॒ष
 ई॒जानो॑ऽप॒शुर्भा॑वु॒को यज॑मानेन॒ खलु॑ वै तत्का॒र्यमि॒त्याहु॑र्यथा

देव॒त्रा द॒त्तं कु॒र्वी॒ताऽऽत्म॑न् प॒शून् र॒मये॑तेति॒ ब्रध्न॑ पि॒न्व॒स्वेत्या॑ह
य॒ज्ञो वै ब्र॒ध्नो य॒ज्ञमे॑व तन्म॑हय॒त्यथो॑ देव॒त्रैव द॒त्तं कु॑रुत
आ॒त्मन् प॒शून् र॑मयते दद॑तो मे॒ मा क्षा॒यीत्या॑हाक्षि॑तिमे॒वोपै॑ति
कुर्व॑तो मे॒ मोप॑ दस॒दित्या॑ह भू॒मान॑मे॒वोपै॑ति॥ (६)

विद्वान्याये च प्राश्नन्ति यां वै म॒ एका॒न्नवि॑ंशतिश्च॥ [१]

सः॒ श्र॒वा ह सौव॑र्चन॒सस्तुमि॑ञ्जमौपो॑दितिमुवाच
यथ्स॒त्रिणा॑ होताऽभूः॒ कामि॑डा॒मुपा॑हृथा इति॒ तामुपा॑हृ इति
होवाच॒ या प्रा॑णेन॒ देवान् दा॑धार॒ व्याने॑न॒ मनु॑ष्या॒नपाने॑न॒
पि॒तृनि॑तिं छि॒नन्ति॒ सा न छि॑न॒ती (३) इति॒ छि॑न॒तीति॑
होवाच॒ शरी॑रं वा अ॒स्यै तदुपा॑हृथा इति॒ होवाच॒ गौर्वा - (७)

अ॒स्यै शरी॑रं गां वाव तौ तत्पर्य॑वदतां॒ या य॒ज्ञे दी॑यते॒ सा
प्रा॑णेन॒ देवान् दा॑धार॒ यया॑ मनु॒ष्या जी॑वन्ति॒ सा व्या॑नेन॒
मनु॑ष्यान् यां पि॒तृभ्यो॑ घ्नन्ति॒ साऽपाने॑न॒ पि॒तृन् य ए॒वं
वेद॑ पशु॒मान् भ॑वत्यथ॒ वै तामुपा॑हृ इति॒ होवाच॒ या प्र॒जाः
प्र॒भव॑न्तीः प्रत्या॒भव॑तीत्यन्नं वा अ॒स्यै त- (८)

दुपा॑हृथा इति॒ होवा॒चौष॑धयो॒ वा अ॒स्या अ॒न्नमो॑ष॑धयो॒ वै
प्र॒जाः प्र॒भव॑न्तीः प्रत्या॒ भव॑न्ति॒ य ए॒वं वेदा॑न्ना॒दो भ॑वत्यथ॒

वै तामुपा॑ह्व इति॑ होवाच॒ या प्र॒जाः परा॑भव॒न्तीरनु॑गृह्णाति॒
प्रत्या॑भव॒न्तीर्गृह्णा॑तीति॒ प्रति॒ष्ठां वा अ॑स्यै तदुपा॑ह्वथा इति॑
होवाचे॒यं वा अ॑स्यै प्रति॒ष्ठे- (९)

-यं वै प्र॒जाः परा॑भव॒न्तीरनु॑गृह्णाति॒ प्रत्या॑भव॒न्तीर्गृह्णा॑ति य
ए॒वं वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑त्यथ॒ वै तामुपा॑ह्व इति॑ होवाच॒ यस्यै
नि॒क्रम॑णे घृ॒तं प्र॒जाः स॒ञ्जीव॑न्तीः पिब॒न्तीति॑ छि॒नन्ति॒ सा न
छि॒नन्ती॑ (३) इति॒ न छि॑नन्तीति॑ होवाच॒ प्र तु ज॑नय॒तीत्येष॑
वा इडा॒मुपा॑ह्वथा इति॑ होवाच॒ वृष्टि॑र्वा इडा॒ वृष्ट्यै॑ वै नि॒क्रम॑णे
घृ॒तं प्र॒जाः स॒ञ्जीव॑न्तीः पिब॒न्ति य ए॒वं वेद॑ प्रैव जा॑यतेऽन्ना॒दो
भव॑ति॥ (१०)

गौर्वा अ॑स्यै तत् प्रति॒ष्ठाऽह्वा॑ इति॑ वि॒श्व॒तिश्च॑॥ [२]

प॒रोक्षं॑ वा अ॒न्ये दे॒वा इ॒ज्यन्ते॑ प्र॒त्यक्ष॑म॒न्ये यद्य॑ज॒ते य ए॒व
दे॒वाः प॒रोक्ष॑मि॒ज्यन्ते॒ ताने॒व तद्य॑जति॒ यद॑न्वा॒हार्य॑मा॒हर॑त्ये॒ते
वै दे॒वाः प्र॒त्यक्षं॑ यद् ब्रा॑ह्म॒णास्ता॑ने॒व तेन॑ प्री॒णात्य॑थो
दक्षि॑णै॒वास्यै॑षाऽथो य॒ज्ञस्यै॑व छि॒द्रम॑पि दधाति॒ यद्वै य॒ज्ञस्यै॑
क्रू॒रं यद्वि॑लि॒ष्टं तद॑न्वा॒हार्ये॑णा- (११)

न्वा॒हर॑ति॒ तद॑न्वा॒हार्य॑स्यान्वा॒हार्य॑त्वं दे॒वदू॑ता वा ए॒ते

यदृत्विजो यदन्वाहार्यमाहरति देवदूतानेव प्रीणाति
 प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान् व्यादिशत्स रिरिचानोऽमन्यत
 स एतमन्वाहार्यमभक्तमपश्यत् तमात्मन्नधत्त स वा एष
 प्राजापत्यो यदन्वाहार्यो यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते
 साक्षादेव प्रजापतिर्मृध्नोत्यपरिमितो निरुप्योऽपरिमितः
 प्रजापतिः प्रजापते- (१२)

राष्ट्र्यै देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा एतं
 प्राजापत्यमन्वाहार्यमपश्यन् तमन्वाहरन्त ततो देवा अभवन्
 परासुरा यस्यैवं विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते भवत्यात्मना
 परास्य भ्रातृव्यो भवति यज्ञेन वा इष्टी पक्वेन पूर्त्ती यस्यैवं
 विदुषोऽन्वाहार्य आह्रियते स त्वेवेष्टापूर्त्ती प्रजापतेर्भागो-
 ऽसी- (३)

त्याह प्रजापतिमेव भागधेयेन समर्धयत्यूर्जस्वान्
 पयस्वानित्याहोर्जमेवास्मिन् पयो दधाति प्राणापानौ मे
 पाहि समानव्यानौ मे पाहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते-
 ऽक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मे क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिल्लौक इत्याह

क्षीयते वा अमुष्मिल्लोकेऽन्नमितः प्रदानं ह्यमुष्मिल्लोके
प्रजा उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवैनं द्रमयति
नास्यामुष्मिल्लोकेऽन्नं क्षीयते॥ (१४)

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिल्लोके पञ्चदश च॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह
बर्हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत् तेनैव प्रजाः सृजते
नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह
नराशंसेन वै प्रजापतिः पशूनसृजत् तेनैव पशून्सृजते-
ऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां
गमेयमित्याहाऽऽयुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति
दर्शपूर्णमासयोर्- (१५)

वै देवा उज्जितिमनूदजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपा-
नुदन्ताग्नेरहमुज्जितिमनूजैषमित्याह दर्शपूर्णमासयोरेव
देवतानां यजमान उज्जितिमनूजयति दर्शपूर्णमासाभ्यां
भ्रातृव्यानप नुदते वाजवतीभ्यां व्यूहत्यन्नं वै वाजो-
ऽन्नमेवावरुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै यज्ञस्य द्वौ दोहौ
विद्वान् यजत उभयत - (१६)

ए॒व य॒ज्ञं दु॒हे पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्ठाच्चै॒ष वा अ॒न्यो य॒ज्ञस्य॒ दोह॑
 इडा॒याम॒न्यो य॒र्हि हो॒ता य॒ज॑मानस्य॒ नाम॑ गृ॒ह्णी॒यात् त॒र्हि
 ब्रू॒या॒दे॒मा अ॒ग्न॒न्ना॒शिषो॑ दोह॑कामा॒ इति॑ स॒ंस्तु॑ता ए॒व दे॒वता॑
 दु॒हेऽथो॑ उ॒भय॑त ए॒व य॒ज्ञं दु॒हे पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्ठाच्च॒ रोहि॑तेन
 त्वाऽग्नि॑र्दे॒वता॑ ग॒मय॑त्वित्या॑है॒ते वै दे॒वाश्वा - (१७)

य॒ज॑मानः प्र॒स्त॒रो य॒दे॒तैः प्र॒स्त॒रं प्र॒ह॒रति॑ दे॒वाश्चै॒रे॒व
 य॒ज॑मानः सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॒ वि ते॑ मु॒ञ्चामि॑ र॒श॒ना वि
 र॒श्मी॒नित्या॑है॒ष वा अ॒ग्नेर्वि॑मो॒कस्ते॒नै॒वैनं॑ वि मु॒ञ्चति॑ वि॒ष्णोः
 शं॒यो॒र॒हं दे॒वय॑ज्यया॒ य॒ज्ञेन॑ प्र॒ति॒ष्ठां ग॑मे॒यमि॒त्या॒ह य॒ज्ञो वै
 वि॒ष्णु॑र्य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः प्र॒ति ति॑ष्ठति॒ सोम॑स्या॒हं दे॒वय॑ज्यया॒
 सु॒रे॒ता - (१८)

रे॒तो धि॒षी॒येत्या॑ह॒ सोमो॑ वै रे॒तो॒धास्ते॒नै॒व रे॒त आ॒त्मन्
 ध॑त्ते॒ त्वष्ट॑र॒हं दे॒वय॑ज्यया॒ प॒शूना॑ रूपं पु॒षे॒यमि॒त्या॒ह
 त्वष्टा॑ वै प॒शूनां॑ मि॒थुना॑ना रूप॒कृ॒त्ते॒नै॒व प॒शूना॑
 रू॒पमा॒त्मन् ध॑त्ते दे॒वानां॑ प॒त्नीर॒ग्निर्गृ॑हप॒तिर्य॑ज्ञस्य॒ मिथु॑नं
 तयो॑र॒हं दे॒वय॑ज्यया॒ मिथु॑ने॒न प्र भू॑यास॒मित्या॑है॒तस्मा॒द्वै
 मि॒थुना॒त्प्र॒जाप॑तिर्मिथु॒नेन॑ (१९)

प्राजायत॒ तस्मा॑दे॒व यज॑मानो मिथु॒नेन॒ प्र जा॑यते वे॒दो-
ऽसि॒ वित्ति॑रसि वि॒देयेत्या॑ह वे॒देन॒ वै दे॒वा असु॑राणां वि॒त्तं
वेद्य॑मविन्दन्त॒ तद्वे॒दस्य॑ वे॒दत्वं यद्य॑द् भ्रातृ॒व्यस्याभि॑ध्यायेत्
तस्य॒ नाम॑ गृही॒यात् तदे॒वास्य॒ सर्व॑ वृ॒द्धे घृ॒तव॑न्तं कुला॒यिनः॑
रा॒यस्पोषः॑ सह॒स्त्रिणं॑ वे॒दो द॑दातु वा॒जिन॒मित्या॑ह प्र सह॒स्रं
प॒शूना॑प्रो॒त्यास्य॑ प्र॒जायां॑ वा॒जी जा॑यते॒ य ए॒वं वेद॑॥ (२०)

द्र॒शपूर्ण॑मा॒सयोरु॑भ॒यतो॑ दे॒वाश्चाः सु॒रेताः॑ प्र॒जाप॑तेर्मिथु॒नेना॑ऽऽप्रोत्यष्टौ च॥ ——— [४]

ध्रु॒वां वै रि॒च्यमा॑नां य॒ज्ञोऽनु॑ रि॒च्यते॒ यज्ञं॑ यज॑मानो
यज॑मानं प्र॒जा ध्रु॒वामा॑प्याय॑मानां य॒ज्ञोऽन्वा॑ प्या॒यते॒ यज्ञं॑
यज॑मानो यज॑मानं प्र॒जा आ प्या॑यतां ध्रु॒वा घृ॒तेनेत्या॑ह
ध्रु॒वामे॒वाऽऽप्या॑ययति॒ तामा॑प्याय॑मानां य॒ज्ञोऽन्वा॑ प्या॒यते॒ यज्ञं॑
यज॑मानो यज॑मानं प्र॒जाः प्र॒जाप॑तेर्वि॒भान्नाम॑ लो॒कस्तस्मि॑
स्त्वा द॑धामि स॒ह यज॑मानेने- (२१)

त्या॑हायं वै प्र॒जाप॑तेर्वि॒भान्नाम॑ लो॒कस्तस्मि॑न्ने॒वैनं॑
द॑धाति स॒ह यज॑मानेन॒ रिच्य॑त इ॒व वा ए॒तद्य॑जते
यद्य॑जमानभा॒गं प्रा॑श्नात्या॒त्मानमे॒व प्री॑णात्ये॒तावान्॒ वै य॒ज्ञो
या॒वान् यज॑मानभा॒गो य॒ज्ञो यज॑मानो यद्य॑जमानभा॒गं

प्राश्नाति यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवंसु५ सोदकं
यद्वरुहिश्चाऽऽपश्चैतद् (२२)

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि
निनयति स्व एवाऽऽयतने सूयवंसु५ सोदकं कुरुते
सदसि सन्मै भूया इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं
यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपं
यन्ति प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तामित्याहैष वै
दर्शपूर्णमासयोरवभृथो (२३)

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव
सहावभृथमवैति विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननप-
ज्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा
यजमानश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्यमभि जयति विष्णोः
क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं
जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाल्लोकान् यथापूर्वमभि
जयति॥ (२४)

इत्येतदवभृथो दिशः सप्त च॥ [५]

अगन्म सुवः सुवरगन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति

स॒न्द॒श॑स्ते॒ मा छि॑त्सि॒ यत्ते॒ तप॑स्तस्मै॒ ते॒ मा
 वृ॒क्षी॑त्या॒ह यथा॑य॒जुरे॑वैत॒थ्सु॑भूर॒सि श्रे॑ष्ठो र॒श्मी॑ना॒मायु॑र्धा
 अ॒स्यायु॑र्मे धे॒हीत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा शा॑स्ते॒ प्र वा
 ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते॒ यो (२५)

वि॒ष्णु॒क्र॒मा॒न् क्र॒म॒ते सु॒व॒र्गाय॑ हि लो॒काय॑ वि॒ष्णु॒क्र॒माः
 क्र॒म्यन्ते॑ ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति॒ स त्वे॑ वि॒ष्णु॒क्र॒मा॒न्
 क्र॒मे॒त॒ य इ॒मा॒ल्लो॒कान् भ्रातृ॑व्यस्य सं॒विद्य॑ पुन॑रि॒मं
 लो॒कं प्र॑त्य॒वरो॑हे॒दित्ये॑ष वा अ॒स्य लो॒कस्य॑ प्रत्य॒वरो॑हो
 यदा॑हे॒दम॑ह॒ममुं॑ भ्रातृ॒व्यमा॒भ्यो दिग्भ्यो॑ऽस्यै दि॒व इती॑माने॒व
 लो॒कान्भ्रातृ॑व्यस्य सं॒विद्य॑ पुन॑रि॒मं लो॒कं प्र॑त्य॒वरो॑हति॒
 सं (२६)

ज्योति॑षाऽभू॒वमि॒त्या॑हास्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्यै॒न्द्रीमा॒-
 वृ॒तम॑न्वाव॑र्त॒ इत्या॑हा॒सौ वा आ॑दि॒त्य इन्द्र॑स्तस्यै॒वाऽऽ-
 वृ॒तम॑नु॒ पर्या॑व॑र्तते दक्षि॒णा पर्या॑व॑र्तते स्वमे॒व वी॒र्य॑मनु॒
 पर्या॑व॑र्तते तस्मा॒दक्षि॑णोऽर्धं आ॒त्मनो॑ वी॒र्या॑वत्त॒रोऽथो॑
 आ॑दि॒त्यस्यै॒वाऽऽवृ॑तमनु॒ पर्या॑व॑र्तते स॒म॒हं प्र॒जया॑ सं मया॑
 प्र॒जेत्या॑हाऽऽशिष॑- (२७)

मेवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा
 ते अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् यज्ञो
 वसीयान् भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते बहु वै
 गार्हपत्यस्यान्ते मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां
 गार्हपत्यमुप तिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां
 प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत इत्याह (२८)

यथायजुरेवैतच्छतं हिमा इत्याह शतं त्वा
 हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं
 करोति तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति
 ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तेजस्व्येवास्य ब्रह्मवर्चसी
 पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मे ज्योतिष्मतीमिति
 ब्रूयाद्यस्य पुत्रो (२९)

जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं
 प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स
 त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवैनं युनक्ति
 प्रजापतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं
 प्रदहोऽग्ने व्रतपते व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव (३०)

वि सृजते॒ शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय॒ परा॒ङ् वाव॒ य॒ज्ञ ए॒ति॒
 न नि॒ वर्त॑ते पुन॒र्यो वै य॒ज्ञस्य॑ पुनराल॒म्भं वि॒द्वान् यज॑ते
 तम॒भि नि॒ वर्त॑ते य॒ज्ञो ब॑भूव॒ स आ ब॑भूवेत्या॒हैष वै य॒ज्ञस्य॑
 पुनराल॒म्भस्तेनै॒वैनं पुन॑राल॒भतेऽन॑वरुद्धा॒ वा ए॒तस्य॑ विराड्य
 आहि॑ताग्निः सन्न॑स॒भः प॒शवः॑ खलु॒ वै ब्रा॑ह्म॒णस्य॑ स॒मेष्ट्वा
 प्राडु॑त्क्रम्य॒ ब्रूया॒द्गोमा॑ꣳ अ॒ग्नेऽवि॑माꣳ अ॒श्वी य॒ज्ञ इत्य॑व
 स॒भाꣳ रु॒न्धे प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑ꣳप्रो॒त्यास्य॑ प्र॒जायां॑ वा॒जी
 जा॑यते॥ (३१)

यः स म॒शिषं॑ गृहप॒तु इत्या॑हु॒ यस्य॑ पु॒त्रो व्र॑तमे॒व खलु॒ वै चतु॑र्विंशतिश्च॥—[६]

दे॒वं स॒वि॒तः प्र॑सु॒व य॒ज्ञं प्र॑सु॒व य॒ज्ञप॑तिं॒ भगा॑य दि॒व्यो
 गन्ध॑र्वः। के॒त॒पूः के॒तं नः पु॑नातु वा॒चस्प॑ति॒र्वाचं॑म॒द्य स्व॑दाति
 नः॥ इन्द्र॑स्य॒ वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्र॑घ्नस्त्वया॒ऽयं वृ॒त्रं व॑ध्यात्॥
 वाज॑स्य॒ नु प्र॑स॒वे मा॒तरं॑ म॒हीम॑दि॒तिं नाम॒ वच॑सा करामहे।
 यस्या॑मि॒दं वि॒श्वं भु॑वंनमावि॒वेश॒ तस्यां॑ नो दे॒वः स॑वि॒ता ध॑र्म
 सा॒विष॑त्॥ अ- (३२)

फ॒स्वन्त॑र॒मृतं॑म॒प्सु भै॑ष॒जम॒पामु॑त प्र॒शस्ति॑ष्व॒श्वा भव॑थ
 वा॒जिनः॑॥ वा॒युर्वा॑ त्वा॒ मनु॑र्वा॒ त्वा गन्ध॑र्वाः स॒प्तवि॑ंशतिः। ते

अग्रे अश्वमायुञ्जन्ते अस्मिञ्चमादधुः॥ अपां नपादाशुहेमन्
 य ऊर्मिः ककुद्भान् प्रतूर्तिर्वाजसातमस्तेनायं वाजः सेत्॥
 विष्णोः क्रमोऽसि विष्णोः क्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमस्यङ्कौ
 न्यङ्कावभितो रथं यौ ध्वान्तं वाताग्रमनु सञ्चरन्तौ
 दूरेहेतिरिन्द्रियावान्पतन्त्री ते नोऽग्रयः पप्रयः पारयन्तु॥ (३३)

अप्सु न्यङ्कौ पञ्चदश च॥ [७]

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं
 जेषं देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता
 वर्षिष्ठं नाकः रुहेयमिन्द्राय वाचं वदतेन्द्रं वाजं
 जापयतेन्द्रो वाजमजयित्। अश्वाजनि वाजिनि वाजेषु
 वाजिनीवत्यश्वान्त्समत्सु वाजय॥ अर्वाऽसि सप्तिरसि
 वाज्यसि वाजिनो वाजं धावत मरुतां प्रसवे जयत वि
 योजना मिमीध्वमध्वनः स्कन्नीत (३४)

काष्ठां गच्छत वाजैवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा
 अमृता ऋतज्ञाः॥ अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात
 पृथिभिर्देवयानैः॥ ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु
 वाजिनः॥ मितद्रवः सहस्रसा मेधसाता सनिष्यवः। महो

ये रत्न॑ समि॒थेषु॑ ज॒ग्निरे॑ शं नो॑ भवन्तु वा॒जिनो॑ हवेषु॥
 दे॒वता॑ता मि॒तद्र॑वः स्व॒र्काः। ज॒म्भय॑न्तोऽहिं वृ॒कः॑ रक्षा॑सि॒
 सने॑म्य॒स्मद्यु॑यव॒न्न- (३५)

मी॒वाः॥ ए॒ष स्य॑ वा॒जी क्षि॑प॒णिं तु॑र॒ण्यति॑ ग्री॒वायां॑
 ब॒द्धो अ॑पि॒क॒क्ष आ॒सनि॑। क्र॒तुं दधि॑क्रा अनु॑ स॒न्तवी॑त्वत्
 प॒थाम॑ङ्का॒स्यन्वा॑पनी॒फण॑त्॥ उ॒त स्मा॑स्य॒ द्रव॑तस्तु॒र॒ण्यतः॑
 पूर्णं॑ न वे॒रनु॑ वाति प्र॒ग॒र्धिनः॑। श्ये॒नस्ये॑व ध्रज॑तो अङ्क॒सं
 परि॑ दधि॒क्राव्णः॑ स॒होर्जा॑ तरि॒त्रतः॑॥ आ मा॒ वाज॑स्य
 प्र॒स॒वो ज॑ग॒म्या॒दा द्या॑वा॒पृथि॒वी वि॒श्वश॑म्भू। आ मां ग॒न्तां
 पि॒तरा॑ (३६)

मा॒तरा॒ चाऽऽमा॒ सोमो॑ अमृ॒त॒त्वाय॑ ग॒म्यात्॥
 वा॒जिनो॑ वाज॒जितो॑ वाज॑स्रि॒ष्यन्तो॑ वाजं॑ जे॒ष्यन्तो॑
 बृ॒ह॒स्पते॑र्भा॒गम॑व जिघ्र॒त वा॒जिनो॑ वाज॒जितो॑ वाज॑स्रि
 स॒सृवा॑स्रो वाजं॑ जि॒गि॒वा॑स्रो बृ॒ह॒स्पते॑र्भा॒गे नि मृ॑द्वमि॒यं
 वः॒ सा स॒त्या स॒न्धाऽभू॑द्यामि॒न्द्रेण॑ स॒मध॑ध्व॒मजी॑जि॒पत॑
 वन॑स्पतय॒ इन्द्रं॑ वाजं॑ विमु॒च्यध्व॑म्॥ (३७)

क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसि जाय एहि सुवो
 रोहाव रोहाव हि सुवरहं नावुभयोः सुवो रोक्ष्यामि वाजंश्च
 प्रसवश्चापिजश्च क्रतुश्च सुवश्च मूर्धा च व्यश्जियश्चाऽ-
 ऽन्त्यायनश्चान्त्यश्च भौवनश्च भुवनश्चाधिपतिश्च। आयुर्यज्ञेन
 कल्पतां प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो - (३८)

यज्ञेन कल्पतां व्यानो यज्ञेन कल्पतां चक्षुर्यज्ञेन
 कल्पतां श्रोत्रं यज्ञेन कल्पतां मनो यज्ञेन कल्पतां
 वाग्यज्ञेन कल्पतामात्मा यज्ञेन कल्पतां यज्ञो यज्ञेन
 कल्पतां सुवर्देवाः अंगन्मामृता अभूम प्रजापतेः प्रजा
 अभूम समहं प्रजया सं मया प्रजा समहः रायस्पोषेण
 सं मया रायस्पोषोऽन्नाय त्वाऽन्नाद्याय त्वा वाजाय त्वा
 वाजजित्यायै त्वाऽमृतमसि पुष्टिरसि प्रजननमसि॥ (३९)

अपानो वाजाय नव च॥ [९]

वाजस्येमं प्रसवः सुषुवे अग्रे सोमः राजानमोषधीष्वप्सु।
 ता अस्मभ्यं मधुमतीर्भवन्तु वयः राष्ट्रे जाग्रियाम पुरोहिताः॥
 वाजस्येदं प्रसव आ बभूवेमा च विश्वा भुवनानि सर्वतः।
 स विराजं पर्येति प्रजानन् प्रजां पुष्टिं वर्धयमानो अस्मे॥

वाज॑स्ये॒मां प्र॑स॒वः शि॑श्रिये दि॒वमि॒मा च॒ विश्वा॒ भुव॑नानि
स॒म्राट्। अदि॑त्सन्तं दा॒पय॑तु प्र॒जान॑न् र॒यिं (४०)

च॑ नः॒ सर्व॑वीरां॒ नि य॑च्छतु॥ अ॒ग्ने अ॒च्छा व॑दे॒ह नः॒ प्रति॑
नः सु॒मना॑ भव। प्र॒ णो॑ यच्छ॒ भुव॑स्पते धन॒दा अ॑सि न॒स्त्वम्॥
प्र॒ णो॑ यच्छ॒त्व॒र्य॒मा प्र॒ भगः॒ प्र बृ॑हस्पतिः। प्र॒ दे॒वाः प्रो॑त
सू॒नृता॒ प्र वा॑ग्दे॒वी द॑दातु नः॥ अ॒र्य॒मणं॒ बृ॑हस्पति॒मिन्द्रं॒ दाना॑य
चो॒दय॑। वाचं॒ विष्णु॑ꣳ सर॑स्वतीꣳ सवि॒तारं॑ (४१)

च वा॒जिन॑म्॥ सोम॑ꣳ राजा॑नं॒ वरु॑णम॒ग्निम॒न्वार॑भामहे।
आ॒दि॒त्यान् वि॑ष्णुꣳ सूर्यं॒ ब्र॒ह्माणं॑ च॒ बृ॑हस्पतिम्॥ दे॒वस्य॑ त्वा
सवि॒तुः प्र॑स॒वेऽश्वि॑नो॒र्बा॒हुभ्यां॑ पृ॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्याꣳ सर॑स्वत्यै
वा॒चो य॒न्तुर्य॒त्रेणा॒ग्नेस्त्वा॒ साम्रा॑ज्येना॒भिषि॑श्चामीन्द्र॑स्य
बृ॑हस्पते॑स्त्वा॒ साम्रा॑ज्येना॒भिषि॑श्चामि॥ (४२)

र॒यिꣳ स॑वि॒तारꣳ ष॒द्विꣳश॒च्च॥ ————— [१०]

अ॒ग्निरेका॑क्षरेण॒ वाच॑मुद॑जयद॒श्विनो॒ द्व्य॑क्षरेण प्राणापा॒ना-
वुद॑जयतां॒ विष्णु॑स्य॒क्षरेण॒ त्री॒ल्लो॒कानु॑द॑जय॒त्सोम॑श्चत॒रक्ष॑रेण॒
चतु॑ष्पदः प॒शूनु॑द॑जयत् पृ॒षा प॑श्चा॒क्षरेण॒ प॒ङ्क्तिमु॑द॑जयद्धा॒ता
षड॑क्षरेण॒ षड्र॑तूनुद॑जयन्म॒रुतः॑ स॒प्ताक्ष॑रेण स॒प्तप॑दाꣳ

शक्करीमुदजयन् बृहस्पतिरष्टाक्षरेण गायत्रीमुदजयन्मित्रो
नवाक्षरेण त्रिवृतं स्तोममुदजय- (४३)

द्वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयदिन्द्र एकादशाक्षरेण
त्रिष्टुभमुदजयद् विश्वे देवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन्
वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशं स्तोममुदजयन् रुद्राश्चतुर्दशा-
क्षरेण चतुर्दशं स्तोममुदजयन्नादित्याः पञ्चदशाक्षरेण
पञ्चदशं स्तोममुदजयन्नादितिः षोडशाक्षरेण षोडशं
स्तोममुदजयत् प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण सप्तदशं
स्तोममुदजयत्॥ (४४)

अजयत् षट्त्वारिंशच्च॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वा द्रुषदं भुवनसदमिन्द्राय
जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतो-
ऽस्यप्सुषदं त्वा घृतसदं व्योमसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष
ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतोऽसि पृथिविषदं त्वा-
ऽन्तरिक्षसदं नाकसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय
त्वा॥ ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः। दैव्यः
कोशः - (४५)

समुज्जितः। तेषां विशिप्रियाणामिषमूर्जः समग्रभीमेष
 ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपाः रसमुद्वयसः सूर्यरश्मिः
 समाभूतम्। अपाः रसस्य यो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तममेष
 ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अया विष्ठा जनयन्कर्वराणि स हि
 घृणिरुरुर्वराय गातुः। स प्रत्युदैद्धरुणो मध्वो अग्रः स्वायां
 यत्तनुवां तनूमैरयत। उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा
 जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिः प्रजापतये त्वा॥ (४६)

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥ [१२]

अन्वह मासा अन्विद्वनान्यन्वोषधीरनु पर्वतासः।
 अन्विन्द्रः रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जायमानम्॥
 अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये॥
 अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषह्ये॥
 इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरं
 चन जरसा (४७)

मरते पतिः॥ नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर् ऋते।
 यस्येदमप्यः हविः प्रियं देवेषु गच्छति॥ यो जात एव प्रथमो
 मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत्। यस्य शुष्माद्रोदसी

अभ्यसेतां नृम्णस्य म॒हा स ज॑नास॒ इन्द्रः॥ आ ते॑ म॒ह
इन्द्रो॒त्युग्र॑ सम॑न्यवो यथ्स॒मर॑न्त॒ सेनाः॑। पता॑ति दि॒द्युन्न॑र्यस्य
बाहु॑वोर्मा ते॒ (४८)

मनो॑ विष्व॒द्रिय॒ग्विचा॑रीत्॥ मा नो॑ म॒र्धीरा भ॑रा द॒द्धि तन्नः॑
प्र दा॒शुषे॑ दा॒तवे॑ भूरि॒ यत् ते॑। नव्ये॑ दे॒ष्णे श॑स्ते अ॒स्मिन् ते॑
उक्थे॑ प्र ब्र॑वाम व॒यमिन्द्र॑ स्तुवन्तः॥ आ तू भ॑र मा॒किरे॑तत्
परि॑ष्ठाद्विद्वा हि त्वा वसु॑पतिं वसू॑नाम्। इन्द्र॒ यत् ते॒ माहि॑नं
दत्र॑मस्त्य॒स्मभ्यं॑ तद्ध॑र्यश्च॒ (४९)

प्र य॑न्धि॥ प्र॒दा॒तार॑ हवामह॒ इन्द्र॑मा ह॒विषा॑ व॒यम्। उ॒भा
हि हस्ता॑ वसु॑ना पृ॒णस्वाऽऽप्र॑ यच्छु॒ दक्षि॑णा॒दोत॑ स॒व्यात्॥
प्र॒दा॒ता व॒ज्री वृ॑षभस्तु॒राषा॑द्गु॒ष्मी राजा॑ वृ॒त्रहा॑ सौम॒पावा॑।
अ॒स्मिन् य॒ज्ञे ब॒र्हिष्या॑ नि॒षद्या॑था भव॒ यज॑मानाय शं योः॥
इन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ स्ववा॒ अ॒वोभिः॑ सुमृ॒डीको॑ भ॒वतु॑ वि॒श्ववे॑दाः।
बा॒धतां॑ द्वेषो॒ अभ॑यं कृ॒णोतु॑ सु॒वीर्य॑स्य॒ (५०)

पत॑यः स्याम॥ तस्य॑ व॒य अ॒सुम॑तौ य॒ज्ञिय॑स्यापि भ॒द्रे
सौम॑न॒से स्या॑म। स सु॒त्रामा॑ स्ववा॒ इन्द्रो॑ अ॒स्मे आ॒राचि॑द्वेषः
सनु॑तर्यु॒योतु॑॥ रे॒वती॑र्नः सध॒माद् इन्द्रे॑ सन्तु तु॒विवा॑जाः।

क्षुमन्तो॒ याभि॒र्मदे॑म॥ प्रो॒ ष्वस्मै॑ पु॒रोर॒थमिन्द्रा॑य शू॒षम॑र्चत।
 अ॒भीके॑ चि॒दु लो॒क॒कृ॒त्स॒ङ्गे सु॒म॒त्सु वृ॒त्रहा॑। अ॒स्माकं॑ बो॒धि
 चो॒दिता॑ नभ॑न्तामन्य॒केषा॑म्। ज्य॒याका॑ अधि॒ धन्व॑सु॥ (५१)

ज॒रसा॒ मा ते॑ ह॒र्यश्च॑ सु॒वीर्य॑स्या॒ध्येकं॑ च॥ [१३]